

УДК 94:061.2:272(438)«1867/1923»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-2-4>

Микола ПРИХОДЬКО,
orcid.org/0000-0002-7428-8540
кандидат історичних наук,
докторант кафедри всесвітньої історії та археології
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(Київ, Україна) prihod@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА НАРОДНИХ ШКІЛ В ПОЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ (ПЕРША ЧВЕРТЬ 20 СТ.)

Рубіж 19–20 століть був періодом інтенсивного розвитку різноманітних форм організації суспільного життя. Найкращі умови серед усіх розділених польських земель для фундації громадських об'єднань були в Галичині під владою Габсбургів.

Позитивним підґрунтям для фундації народних громад можна вважати те що провінція мала ознаки автономії у складі імперії, негативним чинником було те що це був недостатньо розвинений у господарському векторі край, відсталий як в економічному, так і в соціальному, освітньому плані.

Виявлено, що не вистачало в регіоні польських шкіл і фахових вчителів. Поширеним явищем була неписьменність, яка у 1890 році складала 67%, а в понад 2000 гмін не було шкіл взагалі.

З'ясовано, що в умовах австрійського панування в Галичині польське суспільство мало можливості реалізувати свої культурно-освітні прагнення на відміну від інших польських земель.

Складні міжетнічні відносини всередині багатонаціональної імперії, необхідність оборони порубіжжя краю від денаціоналізації в умовах просвітницької діяльності сусідів, економічні труднощі та конкуренція з більш розвиненими конкурентами були важкими завданнями, вирішити яке могла досліджувана організація.

Висвітлено, що діячі Товариства народних шкіл відійшли від політичної боротьби, прагнули до нейтральної позиції по відношенню до всіх політичних партій, акцентували увагу на творенні мережі освітніх закладів та просвіті польського населення.

З'ясовано, що Товариство мало на меті не лише популяризувати книгу та пресу серед широких верств населення, а й залучити їх відповідними просвітницькими акціями до лав організації.

Спочатку основна увага була зосереджена на будівництві мережі власних шкіл і субсидуванні прикордонних гмін, які вирішили будувати школи за власні кошти. Потім, у зв'язку з появою нових цілей у сфері освіти та збільшенням кількості активістів, було вирішено розширити сферу роботи за рахунок нових заходів і форм діяльності.

Ключові слова: освітні організації, польська освіта, громадянське суспільство, просвітництво, Австро-Угорщина.

Mykola PRYKHODKO,
orcid.org/0000-0002-7428-8540
Candidate of Historical Sciences
Doctoral Student of the Department of World History and Archaeology
National Dragomanov Pedagogical University
(Kyiv, Ukraine) prihod@ukr.net

ACTIVITIES OF THE ASSOCIATION OF PEOPLE'S SCHOOLS IN THE POLISH COMMUNITY (FIRST QUARTER OF THE 20TH CENTURY)

The turn of the 19th and 20th centuries was a period of intensive development of various forms of organization of social life. Among all the divided Polish lands, the best conditions for the foundation of public associations were in Hapsburg-ruled Galicia.

The fact that the province had signs of autonomy as part of the empire can be considered a positive basis for the foundation of the people's communities, a negative factor was that it was an insufficiently developed region in the economic vector, backward in both economic, social, and educational terms.

It was found that there was a lack of Polish schools and professional teachers in the region. Illiteracy, which in 1890 was 67%, was widespread, and more than 2,000 communes had no schools at all.

It was found that in the conditions of Austrian rule in Galicia, Polish society had no opportunity to realize its cultural and educational aspirations, unlike other Polish lands.

Complex inter-ethnic relations within a multinational empire, the need to defend the border of the region against denationalization in the context of the educational activities of neighbors, economic difficulties and competition with more developed competitors were difficult tasks that could be solved by the organization under study.

It was highlighted that the members of the Association of National Schools withdrew from the political struggle, sought a neutral position in relation to all political parties, focused attention on the creation of a network of educational institutions and the enlightenment of the Polish population.

It was found out that the Society aimed not only to popularize the book and the press among the general population, but also to attract them to the ranks of the organization through appropriate educational actions.

Initially, the main focus was on building a network of own schools and subsidizing border communes that decided to build schools at their own expense. Then, in connection with the emergence of new goals in the field of education and an increase in the number of activists, it was decided to expand the scope of work due to new activities and forms of activity.

Key words: *educational organizations, Polish education, civil society, enlightenment, Austria-Hungary.*

Аналіз досліджень. Кажімеж Ренджінський в своїй науковій праці «Діяльність Товариства народних шкіл у Львові (1892–1918 рр.) провів ґрунтовний аналіз багатоаспектному процесу функціонування організації, виокремив структурні елементи організації, джерела фінансування та географічні межі діяльності. Анна Звэрцан-Вьтковська в праці «Товариство народних шкіл в 1891–1939 рр. на основі широкого масива джерел та літератури проаналізувала напрямки роботи організації, сконцентрувавшись на структурі організації, кількісних показниках діяльності та джерелах фінансування. Мирослава Беднажак-Лібера в своєму доробку «Форми діяльності Товариства народних шкіл в галицькому селі в 1891–1914 рр.» прослідкувала процес діяльності Товариства від заснування до початку Першої світової війни.

Постановка проблеми. Недостатньо дослідженим залишається процес масштабування освітньої мережі, фінансова база та наявність потенційних відвідувачів новостворених закладів організації.

Мета статті – висвітлення профільного вектору діяльності Товариства народної освіти в призмі статистичних даних щодо тогочасної демографічної, етнічної, економічної ситуації в регіоні.

Виклад основного матеріалу. Початкові витоки діяльність Товариства в цей період була зосереджена на території Галичини, Тішинської Сілезії та Буковини, але його вплив не обмужався окресленими землями, робота велася також серед польського населення, яке проживало в інших регіонах Габсбурзької монархії, таких як Моравія (Дім Польський в Остраві) та Нижня Австрія. Якнайкраще політичну позицію організації характеризує наступний уривок: «Знання кожному!» – ось наше головне гасло. Ми не обслуговуємо жодну з існуючих політичних партій, але працюємо для всіх однаково» (Przewodnik Oświatowy, 1907:22). Таким чином, Товариство акцентує, що профільна діяльність для нього є освіта населення і жодне з тогочасних політичних течій не є для них партнером.

Одним із засобів, якими Товариство, як “регіональне освітнє товариство, може нагадувати про своє існування взагалі, є регулярні читання та

лекції” (Przewodnik Oświatowy, 1909:13). Дійсно дана цитата чітко констатує основну стежу організації донесення до польської громади знань, засобами аудіювання. На нашу думку саме лекції були найефективнішим способом донесення інформації неписьемному населенню, яким були недоступні книжкові носії інформації.

Про географію проведення заходів Товариства нам оповідає наступна позиція: “Коли і де читати лекції? Відповідь на ці питання проста: завжди і всюди, де б вони не були влаштовані, користь від цього є” (Przewodnik Oświatowy, 1909:13). Ідея діячів Товариства виявилась зрозумілою, доносити знання у всіх населених пунктах де б не проживали поляки, доносити до громади навички читання, корегувати грамотність усної мови, а також поширювати в поєднанні з цим і культурну складову.

Що було взірцем для формацій освітньої організації польського народу? На дане питання нам звітує наступний уривок, так на засіданні Товариства “Міхал Данієлак рекомендував заснувати освітнє товариство, подібне до чеської “Matica Školska” та німецької “Schulverein” (Przewodnik Oświatowy, 1909:18).

До того, завданням товариства, було окреслено як захист польської культури, головним чином на польському порубіжжі, місцях колективного проживання поляків із українцями, поляків і литовців, поляків і німців. Як бачимо із попереднього уривку орієнтиром для наслідування були чеські та німецькі освітні організації, які вже на протязі багатьох років успішно функціонували в своїх регіонах.

Розгорнуто окреслює мету Товариства наступний елемент статті, так згідно з повідомленням газети «Kurier Lwowski»: «Головною метою Товариства була допомога гмінам у створенні народних шкіл одноразовими безповоротними пожертвами чи безвідсотковими позиками, а також заохоченням ревних народних учителів; направлення “мобільних” учителів поміж сільського люду; заснування безкоштовних читалень по селах і містах» (Kurier Lwowski, 1892:5). Бачимо, що Товариство інвестувало власні кошти в розбудову

освітньої інфраструктури безпосередньо в місцях проживання поляків, в сільській місцевості, також фінансувала діяльність вчителів та вкладалася в закупівлю книжок для читалень. Даний спектр напрямків діяльності повністю охоплював необхідні компоненти для успішного виконання завдань.

Т.Н.Ш не обмежувався зазначеним вище, створював і утримував початкові та середні школи, професійні школи, організував вчительські семінари та навчальні курси, фінансував гуртожитки та дитячі ясла та організувало сільські співочі гуртки та аматорські театри.

Окреслюючи часові межі зауважимо, що в джерелах зафіксована дата заснування першої школи, так «перша школа Товариства була відкрита в 1894 році на вулиці Середкевича» (Sikora, 1929:56).

Не покладали руки активісти організації і у воєнні роки, так під час Першої світової війни діяльність Товариства послабилася і але зосередилася насамперед на створенні так званих «військових бібліотек» (до 1916 р. їх було створено 675), відбудові шкіл, організації нових клубів і шкіл у Конгресовій Польщі, забезпечені їх книгами та іншими посібниками, вчителями (Holzer, 1967:391). Даний інформаційний матеріал вказує нам на розширення географічних меж діяльності організації в напрямку Королівства Польського («Конгресуфки»).

А. Піпер у брошурі «Як підняти народну освіту» писав, що це було б можливим лише тоді, «якби було певно, що не буде літератури, яка б принижувала віру» (Piper, 1904:11). Дана позиція була характерною для частини членів організації, які належали одночасно до клерикату католицької церкви.

Значно більш розгорнуто висвітлює ситуацію наступна теза члена товариства, так отець Блажей Ляцк на сторінках «Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski», згадуючи про діяльність Товариства Народної Школи, зауважив, що, хоча Т.Ш.Н. зробило багато добра і декларує благородну мету, але священники в цілому не в захваті від результатів діяльності Товариства. Причина полягає в тому, що прогресує тенденція до збільшення кількості книжок в читаленях які пропгують хибні концепції та упередження в серця маленьких дітей, і таким чином провокують послаблення віри в їхніх серцях [Laciak, 1905:310]. Таким чином духовенство чітко висловлювалось на рахунок Товариства, звинувачуючи їх у відсутності підборки книжок, акцентуванні уваги на виконанні мети – навчити читати поляка, не зважаючи на змістовне наповне-

ння носія інформації, певним чином провокуючи Товариство до цензурування.

Чітко висловився на цю тему й отець Маріан Фульман, який пізніше став люблінським єпископом: «Наш народ майже не має можливості навчитися читати, подальше здобуття знань залежить лише від пошуку корисної книги, яка б просвітила. Цю книгу має передати священник» (Fulman, 1907:12). Дана позиція також констатує, що книжкова база читалень освітніх товариств мають бути під контролем духовенства.

В підтримку попередніх сентенцій висловився і Юзеф Лоренц у своїй доповіді «Освіта нашого народу», виголошеній на католицько-соціальному мітингу в Бжозуві, він підкреслив, що «освіта, якщо вона хоче принести народу щастя, повинна базуватися на принципах католицької віри, слідувати цим принципам і крокувати з ним паралельно» (Lorenz, 1910:9).

Інформативним є наступний уривок, так: «Праця на полі народної освіти, праця яка базується на засобах і шляхах, якими ми повинні досягти того щоб стати міцною і здоровою основою для національного і соціального самоусвідомлення нашого народу, лише з нашим Товариством, орієнтованим на дуже широкі кола людей» (Miesięcznik, 1919:1). Даний уривок яскраво вказує на інші цілі окрім профільних освітніх. Так Товариство також прагнуло до формування за допомогою інструментів просвіти і світогляду.

Вдало описує рівень узгодженості системних компонентів Т.Ш.Н повідомлення напрямлене його голові: «Наша компанія завдяки вдало організованій всередині структурі, ретельно продуманій вами Паном Боронським, адміністративній формі є одним із найкраще організованих товариств» (Miesięcznik, 1901:1).

Важким був 1916 рік для Товариства Народної Школи, так: «Після знищення, в попередні роки війни, значної частини матеріальної бази, після розпущення керівництва місцевими гуртками та районними товариствами ТШН. – було першочерговим завданням Головної Управи ТШЛ – спрямувати Кола до роботи, до реорганізації та до «лікування найважчих ран». У Східній Галичині передусім необхідно було забезпечити польське населення польськими школами» (Sprawozdanie, 1905:1). Таким чином військові події вплинули на Товариство негативно, абсолютно зупинивши діяльність та нівелювавши попередні плани.

Цікавим картина землях які зазнали адміністративних зміщень в результаті воєнних дій, так: «Голод на “народну книгу”, який був після відступу росіян на Хелмщині та Волині, задовольняли

кількома більшими експедиціями з Кракова та Львова – решту купили за готівку місцеві культурні організації» (Sprawozdanie, 1905:10). Як бачимо землі які в результаті демаршу на схід російська війська і опинившихся під контролем Четверного блоку зазнали полегшення в питанні доступу до народної освіти і одразу відчули позитивний вплив від освітніх акцій Товариства.

Тому школа та книга є найважливішими активами ТШН сьогодні. Воно воює з ними на «кресах» і в глибині країни, на полях битв і в шпиталях, але, крім них, воно також використовує ряд інших допоміжних засобів. До них відносяться: позашкільний нагляд за молоддю, харчування дітей, видання листівок, слайдів, усілякі курси, народні свята. Інформація сконцентрована в даній сентенції яскраво доносить до нас перелік інструментів якими оперували члени організації окрім профільних напрямків. Як бачимо додалися і сегменти поширення інформативних листівок і робота з молоддю поза школами, організація свят, харчування як елемент первинного заохочення для контакту з молоддю.

Інформативною в процесі дослідження Товариства Шкіл народних є статистична інформація. Даний тип інформації доносить до нас кризь століття фінансовий стан організації, який був стрижнем і базою для всіх починань. Так, проаналізуємо кошториси шкіл на західних «кресах», які коштували разом: у 1913 р. 41,241'60 крон, у 1914 р. 344,853'70 крон, у 1915 р. 303,550'86 крон, а в 1916 р. – 290,062'57 крон. Вражає тенденція до зростання пасиву організації, який не тільки не зменшився, але і збільшився з початком війни в 8 разів. Школи на східних «кресах» коштували всього: у 1913 р. 99,214'60 крон, в 1914 році 53,197'59 крон, в 1915 р. 14,374'96 крон і в 1916 р. 49.110'55 (Sprawozdanie, 1905:11). Навпаки, на східних «кресах» бюджет осередків Товариства значно зменшився, досягши в 1915 році критичних показників.

Рахунок доходів і видатків усіх шкіл Товариства в окреслений період:

	витрати	дохід	недостача
1913 р.	560.456 20	456.934'25	103.521 95
1914 р.	344.853'70	258.193'04	86.660'66
1915 р.	371 153'41	345.275'46	25.877'95

(Sprawozdanie, 1905:18).

Аналізуючи дані показники за три роки, доходимо висновку, що негативне сальдо між доходами та витратами Товариства стрімко скорочуються в роки війни, також скорочуються витрати і дохідність, що є природньо для військового часу.

Слід зауважити, що не зважаючи на війну, діяльність організації не припинилася і достатній рівень дохідної частини бюджету свідчить, що всі члени організації своїми внесками підтримували і бажали продовження історії організації.

Звернемо увагу на структурний елемент Товариства Жіночу школа ім. королеви Ядвіги. Заклад успішно розвивався і в роки Першої Світової війни, про що свідчить кількість учнів. Так, у 1912/13 н.р. навчалось 294 учні, у 1913/14 навчальному році – 313 учнів, у 1914/15 н.р. – у перший рік війни навчалось 328 слухачів, у 1915/16 – 406 учні, у 1916 р./17 – 503 учні (Sprawozdanie, 1905:55).

Як свідчить документ кількість відвідувачів школи в буремні військові часи значно збільшилася з 294 учнів в 1912 р. до 503 учнів в 1917 р.

Не обмежувалося Товариство землями з переважаючим польським етносом. Свою освітню діяльність провадили і в моравському регіоні Австро-Угорщини, де також проживали польські родини. Так: «Щоб тисячі польських родин могли навчати своїх дітей рідною мовою, Товариство народної школи в Моравії утримує шкільні заклади з польською мовою навчання» (Sprawozdanie, 1905:65).

Як бачимо школи Товариства були каналом зв'язку поляків Моравії з Батьківщиною та засобом долучення до польського культурного простору одночасно.

Наступний уривок відкриває нам у ситуацію з підходом до селекції в питанні першочерговості розбудови мережі шкіл організації. Так: «Першочергово, ми створювали польські школи в тих гмінах, де кількість польських дітей римо-католицького обряду становила не менше 40 дітей. У багатьох місцях кількість польських дітей, позбавлених освіти рідною мовою, досягала 100–150 осіб» (Sprawozdanie, 1905:91). Підкреслимо логічність підходу товариства до фундації освітніх закладів, орієнтуючись на наявність майбутніх відвідувачів. Подібна вибірковість могла бути пов'язана тільки з обмеженістю ресурсів організації. Як бачимо з уривку, націленість організації на віросповідання учнів, яке вони, як вбачається, асоціювали з польськістю.

Керівництво Товариства озвучує чітку кількість освітніх осередків створених за 4 роки діяльності, так: «400 класів, створені в період з 1 листопада 1910 р. до 1 червня 1914 р.» (Sprawozdanie, 1905:91). Швидкість формації мережі освітніх центрів організацією відзначається динамічним поступом і цифра в 400 закладів за 4 роки є вражаючою для передвоєнних умов.

Інформативним джерелом знань про Товариство був власний щомісячний журнал організації

«Місячник Товариства Народної Школи» перший номер якого побачив світ 30 червня 1901 року.

Цінною для розуміння ситуації з етнічним складом міст Східної Галичини, регіону де активно провадили свою діяльність Т.Ш.Н. і розуміння наявності потенційних учнів шкіл Товариства характеризує нам наступні статистичні дані опубліковані в журналі організації за 1905 рік, які стосуються населення міста Станіслава (Івано-Франківська):

Поляки Українці Німці Поляки Українці
23.319 осіб 4071 осіб 2265 осіб 76.7% 13.4%

Ситуація з польською громадою в усьому Станіславівському повіті була така: Загальна кількість населення 134 100 осіб. Відсоток польського населення становив 39,7% станом на 1905 рік (Miesięcznik, 1905:14).

Аналізуючи дану статистику, можемо дійти висновку, про абсолютну більшість польського населення, які статистичні структури Товариства на пряму асоціювалися з римо-католицькими парафіями. Саме з цим населенням мало на меті працювати з організацією. Зважаючи на позицію у повіті, то пропорція римо-католиків та християнського східного обряду значно відрізнялася, повіт був заселений переважно східнообрядовцями-українцями.

Звернемося до наступного статистичного джерела, як бачимо відсоток поляків від 1880 р. до 1900 р. в досліджуваному Станіславівському повіті стімко зростала і збільшилася за 20 років майже в 2 рази:

1880 р. 890 р. 900 р.
23.2% 0.8, % 38.7% (Miesięcznik, 1905:14)

Інформує нас про стан неписьменності населення в 1905 році наступний уривок: “Загальна кількість неписьменних громадян Станіславівського повіту, відкидаючи 15% дітей нешкільного віку, становить 51,86%, більше половини дорослого населення не вміє, ні читати, ні писати” (Miesięcznik, 1905:16). Отже половина дорослого населення регіону лишається неписьменним. Подібна ситуація стимулювала Т.Ш.Н. до розгортання закладів освіти.

Порівнюючи відсоток римо-католицького населення у повіті в проміжку часу 1869–1900 рр. бачимо таке співвідношення:

1869 р. 14,6%.
1880 р. 15*3%
1890 р. 17*0%
1900 р. 21.0% (Miesięcznik, 1905:22).

Отже, відсоткова різниця в 1869–1900 рр. становила 6.4%, з зростаючою тенденцією.

Цікавою є для нашого дослідження думка представника Т.Ш.Н.: «Доеднавши греко-католицьку парафію в нашу римо-католицьку релігію, ми бачимо, що греко-католики мають у п’ять разів більше парафій, у шість разів більше церков і втричі більше священників[Miesięcznik, 1905:22]. Занепокоєння з цього приводу виникає у члена польської освітньої організації на ґрунті усвідомлення переваг конкурентів на освітній ниві. Дійсно мережа релігійних закладів уніатів Галичина в рази переважала католицьку мережу. Релігійні структури були завжди осередком культури народу і на базі релігійних громад, освітні організовували освітній процес (Miesięcznik, 1905:28).

Інформативним є звіт про діяльність селіського осередку Товариства у населеному пункті Чарноховицях. Так,; «Відповідно до вищенаведених міркувань, наш гурток працював протягом свого 3-річного існування, 3 листопада 1904 р. ми заснували касу Райффайзена, а на січень 1905 р. хліборобський гурток (Kółko rolnicze). Працюйте на полі народної освіти, працюйте, знаючи засоби і шляхи, якими маємо дійти мети, щоб стати міцною і здоровою підвалиною національного і соціального самоусвідомлення нашого народу» (Miesięcznik, 1905:20). Налізуючи даний уривок, доводимо висновку, що в місцях існування центрів Товариства паралельно засновувалися і інші організації господарського вектору.

Загалом в «1908 році 139 осередків Товариства було закуплено в 417 читальнях 31 092 одиниць зберігання за ціною 30 154*50 крон, а разом з власними витратами зі складу видано 36 573 праць за ціною 30 986*93 крон» (Sprawozdanie, 1908:17). Даний фрагмент свідчить про значні витрати Товариства в сегменті закупівлі книжкового фонду для бібліотек організації.

Так, в 1907 році було заголом 36 883 читачів (чоловіків 25 520, жінок 11 363, молоді 26 870, дорослих 10 013), які позичили 50 340 книг, приріст кількості позичених книжок становив, станом на травень 1908 року близько 3% (Sprawozdanie, 1908:18). Досліджуючи цю інформативний уривок, бачимо, що читальні були відвідувані чоловіками в 2 рази частіше ніж жінками, а також молодь була охоча до знань в 2.5 рази більше ніж дорослі. Також констатуємо позитивну динаміку відвідування.

У засіданні Головної Управи 28 червня 1908 р. приймає ухвалу щодо створення Бібліотеки Товариства у Кракові. Перші видатки встановила Головна управа на рік 1908 р. у сумі 2000 крон

(Sprawozdanie, 1908:19). Дана бібліотека мала посилити розповсюдження книжок серед населення найбільшого міста Східної Галичини.

Цікавий аспект діяльності Товариства прослідковуємо в наступному уривку: «Лотерейна бюро, відкрито при Головній управі Товариства в травні 1907 року. Для проведення лотереї Товариства було випущено 200.000 квитків. Протягом звітного року було відправлено близько 16 тис. посилок, що містять 123 тис. квитків. На кінець 1908 р. до канцелярії було повернуто 4568 посилок з 78179 квитками, а на кінець 1908 р. у продажу було 121821 квиток» (Sprawozdanie, 1908:19). Таким чином проблему з фінансуванням організації намагалися вирішити шляхом поширення лотерейних квитків серед відвідувачів освітніх закладів.

Звернемо увагу на стан освіти в 1908 році в Тішинській Силезії. Так, на «пруських землях через недостатню кількість шкіл у Тішинському регіоні була дуже велика переповненість класів, в одному класі було в середньому 200 дітей, а також були класи де навчалось до 400 дітей. Навчання в таких класах не могло відбуватися на належному рівні; 20% дітей взагалі не отримувала шкільної освіти» (Przewodnik Oświatowy, 1907:31). Отже, умов для повноцінного освітнього процесу не було створено, доступ дітей до освіти в окресленому районі були незадовільними.

Цікавим є погляд на українське товариство Просвіта з боку польської освітньої організації Т.Ш.Н. «Просвіта існує і розвивається з 1868 року. Спочатку, як суто освітнє товариство, протягом кількох років як господарсько-освітнє товариство, воно згуртувало 20.818 рядових членів. Загальна кількість читалень «Просвіти» – 1924» (Przewodnik Oświatowy, 1909:25). Даний уривок доносить до нас захоплення українською освітньою організацією з боку Т.Ш.Н. і демонструє відношення до «Просвіти» як до орієнтиру, прикладу для наслідування.

Також документи Т.Ш.Н. окреслює нам новацію, яку вони хотіли наслідувати у конкурентів: «Курси проходили в ряді повітів. Націлені вони були для керівників магазинів «Просвіти» (крамниць)». Таких крамниць налічує «Просвіта» більше 470 осіб (Przewodnik Oświatowy, 1909:26). Костатуємо що в полі уваги Т.Ш.Н. була і господарська діяльність, окрім освітньої і наслідувати вони збиралися українську освітньо-господарську організацію.

Аналізували в свої засіданнях Т.Ш.Н. і міжнародний стан справ в галузі освіти. Так: «У вересні 1908 р. в місті Аквіла (провінція

Терамо) в Італії відбувся конгрес проти неписьменності. Офіційна статистика показує, що кількість неписьменних людей в італійській державі впала з 1872 року з 70% до до 50% (Przewodnik Oświatowy, 1909:34). Як бачимо, польське Товариство, висловлює думку, що приклад Італії не мотивуючим і зменшення на 20% за півстоліття кількості неписьменних є неприйнятним результатом.

В 1908 році можемо прослідкувати динаміку розвитку мережі шкільних закладів Товариства. Так, «розвиток мережі шкіл у звітній період загалом значно просунувся. Кількість шкіл досягла цифри 4902 і збільшилася порівняно з попереднім роком на 155. Незважаючи на збільшення кількості шкіл, у звітному році в країні залишалось 736 гмін, які не мали жодної школи (Przewodnik Oświatowy, 1909:54). Отже, плани в організації були дуже далекоглядні. Збільшення числа шкіл на 155 за рік було задовільним результатом. Також велика кількість польських земель лишалися без народної освіти.

Досліджуючи процес початку роботи бібліотек-позичалень, зважимо, що: «З моменту відкриття випозичальні, з 1 листопада 1908 р. до 1 січня 1909 р., було зібрано 4200 одиниць зберігання, за цей час було видано 57 разів, всього взято 2400 одиниць зберігання (Przewodnik Oświatowy, 1909:49).

Можемо стверджувати, що економічний розвиток країни слідує за зростанням народної освіти. Так, в Моравії кількість аграрних шкіл налічувало 51, кількість людей задіяних у с/г – 22.000 осіб. Таким чином 1 учень с/г школи припадав на 800 працівників с/г. В Галичині в той самий час було 19 учнів шкіл на 95 000 осіб задіяних в с/г. В той самий час дохід 1 гектару землі в Моравії становив – 80–82 крони, в Галичині всього 28.34 крони (Przewodnik Oświatowy, 1909:78). Таким чином проводимо паралель між рівнем освіченості і рівнем прибутковості в регіоні. Як можемо прослідкувати кількість учнів в Галичині був в 2.5 рази менший ніж в Моравії і рівень прибутку з гектару землі також приблизно в 2.5 рази менший.

Продовжуючи дану статистику наводимо наступну інформацію: в Моравії відсоток неписьменних в окреслений період складає 7,1% і дохід становить 40 крон на людину. В той самий час на Галичині відсоток неписьменних доходив до 56% і дохід склав всього 8 крон (Przewodnik Oświatowy, 1909:79). Отже прослідковується залежність освіченості і прибутку. На Галичині рівень освіченості був в 8 разів менший, дохід був в 5 разів менший.

Корисним для дослідження на нашу думку є тематика доповідей засідання, яке відбулося 20 січня 1909 року, котре віддзеркалює вектор діяльності Товариства народних шкіл. Так, наведемо перелік тем: «20 січня д-р Лімановський «Вплив демократії на польський народ», 27 січня В. Фельдман: «Народна освіта в програмах політичних партій Галичини», 3 лютого Г. Орша: «Основи соціальної педагогіки», 10 лютого Г. Орша: «Завдання і курси народних університетів», 17 лютого Г. Вітковська: «Селянський університет у Данії», 24 лютого С. Крауз: «З досвіду промовців» (Przewodnik Oświatowy, 1909:81).

Висновки

Отже, освітня ситуація в Галичині наприкінці 19 ст. спонукала прогресивні кола поляків до дій, які дозволили б бути «світлом нації», яке б повело за собою польські просвітлені маси до незалежної держави.

З цією метою створювалися громадські, економічні, наукові, освітні, спортивні, туристичні та інші товариства в ці буремні роки, серед яких виокремимо Товариство народної освіти, Товариство хліборобських гуртків, Товариство друзів освіти, Товариство народного університету ім. А. Міцкевича, Товариство імені П. Скарги.

Однією з найбільших організацій, що діяла в Галичині, було Товариство народної школи, воно було засноване в Кракові в 1891 році в день відзначення 100-річчя прийняття Конституції 3 травня.

Товариство було освітньою організацією, яка спиралася на національні, прогресивні традиції та патріотичні настрої поляків.

Товариство діяло на підставі свого статуту, затвердженого спеціальними рескриптами Міністерства внутрішніх справ, прийняті в роках: 1892, 1896, 1903, 1908 на Загальних Зборах Членів.

Активісти Товариства походили з різних політичних партій: національно-демократичного табору (Е. Адам, З. Прухніцький, Т. Єж, З. Баліцький, С. Римар, С. Натансон, К. Войнар), селянського руху (Є. Домський, А. Среднявський, Є. Рончковський).

Інтереси Товариства охоплювали польське населення, яке проживало в таких регіонах Австро-Угорської монархії: Галичина, Буковина, Тішинська Сілезія, Моравія.

Організація діяла за рахунок вкладів власних членів. Зібрані кошти вкладалися на масштабування мережі освітніх закладів, оплату роботи працівників бібліотек, лекторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego. 1907 s. 22.
2. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego. 1909 s. 13.
3. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego. 1909 s. 18.
4. Towarzystwo „Szkoły ludowej” „Kurier Lwowski” nr. 126 z. 6 maja 1892, s. 5.
5. Sikora W. Towarzystwo Szkoły Ludowej w Krakowie w latach 1891–1928. Krótki rys działalności Kraków 1929, s. 56.
6. Jerzy Holzer, Jan Molenda, Polska w pierwszej wojnie światowej, Warszawa 1967, s. 391.
7. A. Pieper, Jak podnieść oświatę ludową, Lwów 1904, s. 11.
8. B. Łaciak, Czytelnie T.S.L., „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski” 10, 1906, nr 10, s. 310.
9. M. Fulman, Biblioteki parafialne, ich potrzeba, zakładanie i sposób prowadzenia, Warszawa 1907, s. 12.
10. J.Lorenz, Oświata naszego ludu, Brody 1910, s. 9–10.
11. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej : organ Zarządu Głównego. 1901, nr 1 s. 1.
12. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej : organ Zarządu Głównego. 1901, nr 1 s. 3.
13. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905, s. 1.
14. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905, s. 11.
15. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905, s. 18.
16. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905, s. 55.
17. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905, s. 65.
18. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905, s. 91.
19. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905, s. 91.
20. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego. 1905, z. 5 i 6 s. 14.
21. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego. 1905, z. 5 i 6 s. 14.
22. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego. 1905, z. 5 i 6 s. 16.
23. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego. 1905, z. 5 i 6 s. 22.

24. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej : organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego. 1905, z. 5 i 6 s. 22.
25. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej : organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego. 1905, z. 5 i 6 s. 28
26. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej : organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego. 1905, z. 5 i 6 s. 20.
27. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1908 s. 17.
28. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1908 s. 18.
29. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1908 s. 19.
30. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego. 1907 s. 31.
31. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego. 1909 s. 25.
32. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego. 1909 s. 26.
33. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego. 1909 s. 34.
34. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego. 1909 s. 54.
35. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego. 1909 s. 49.
36. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego. 1909 s. 78.
37. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego. 1909 s. 79.
38. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego. 1909 s. 81.

REFERENCES

1. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego [Educational Guide: an organ of the People's School Society, devoted to extracurricular education and the national education of the Polish people]. 1907, s. 22 [in Polish].
2. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego [Educational Guide: an organ of the People's School Society, devoted to extracurricular education and the national education of the Polish people]. 1909, s. 13 [in Polish].
3. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego [Educational Guide: an organ of the People's School Society, devoted to extracurricular education and the national education of the Polish people]. 1909, s. 18 [in Polish].
4. Kurier Lwowski [Lviv courier], nr. 126 z. 6 maja 1892, s. 5 [in Polish].
5. Sikora W. Towarzystwo Szkoły Ludowej w Krakowie w latach 1891–1928. Krótki rys działalności [Society of the People's School in Kraków in the years 1891–1928. A brief overview of the activity]. Kraków 1929, s. 56 [in Polish].
6. Jerzy Holzer, Jan Molenda, Polska w pierwszej wojnie światowej [Poland in the First World War], Warszawa 1967, s. 391 [in Polish].
7. A. Pieper, Jak podnieść oświatę ludową [How to improve folk education], Lwów 1904, s. 11 [in Polish].
8. Łaciak B., Czytelnie T.S. L., „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski” [Reading rooms of T.S. L., „Catechetical and Pastoral Biweekly”] 10, 1906, nr 10, s. 310 [in Polish].
9. M. Fulman, Biblioteki parafialne, ich potrzeba, zakładanie i sposób prowadzenia [Parish libraries, their need, establishment and way of running]. Warszawa 1907, s. 12 [in Polish].
10. J.Lorenz, Oświata naszego ludu [Education of our people]. Brody 1910, s. 9–10 [in Polish].
11. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej: organ Zarządu Głównego [The monthly magazine of the People's School Society: a body of the Main Board]. 1901, nr 1 s. 1 [in Polish].
12. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej: organ Zarządu Głównego [The monthly magazine of the People's School Society: a body of the Main Board]. 1901, nr. 1, s. 3 [in Polish].
13. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905 [Report on the activities of the People's School Society for 1905]. s. 1 [in Polish].
14. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905 [Report on the activities of the People's School Society for 1905]. s. 11 [in Polish].
15. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905 [Report on the activities of the People's School Society for 1905]. s. 18 [in Polish].
16. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905, [Report on the activities of the People's School Society for 1905]. s. 55 [in Polish].
17. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905, [Report on the activities of the People's School Society for 1905]. s. 65 [in Polish].

18. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905, [Report on the activities of the People's School Society for 1905]. s. 91 [in Polish].
19. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1905, [Report on the activities of the People's School Society for 1905]. s. 91 [in Polish].
20. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego [Monthly magazine of the People's School Society: an organ of the People's School Society, devoted to education and national education of the Polish people]. 1905, z. 5 i 6 s. 14 [in Polish].
21. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego [Monthly magazine of the People's School Society: an organ of the People's School Society, devoted to education and national education of the Polish people]. 1905, z. 5 i 6 s. 14 [in Polish].
22. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego [Monthly magazine of the People's School Society: an organ of the People's School Society, devoted to education and national education of the Polish people]. 1905, z. 5 i 6 s. 16 [in Polish].
23. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego. [Monthly magazine of the People's School Society: an organ of the People's School Society, devoted to education and national education of the Polish people]. 1905, z. 5 i 6 s. 22 [in Polish].
24. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej : organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego [Monthly magazine of the People's School Society: an organ of the People's School Society, devoted to education and national education of the Polish people]. 1905, z. 5 i 6 s. 22 [in Polish].
25. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej : organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego. 1905, z. 5 i 6 s. 28 [in Polish].
26. Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej : organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty i narodowego wychowania ludu polskiego [Monthly magazine of the People's School Society: an organ of the People's School Society, devoted to education and national education of the Polish people]. 1905, z. 5 i 6 s. 20 [in Polish].
27. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1908 [Report on the activities of the People's School Society for 1908]. s. 17 [in Polish].
28. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1908 [Report on the activities of the People's School Society for 1908]. s. 18 [in Polish].
29. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1908 [Report on the activities of the People's School Society for 1908]. s. 19 [in Polish].
30. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego [Educational Guide: an organ of the People's School Society, devoted to extracurricular education and the national education of the Polish people]. 1907, s. 31 [in Polish].
31. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego [Educational Guide: an organ of the People's School Society, devoted to extracurricular education and the national education of the Polish people]. 1909, s. 25 [in Polish].
32. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego [Educational Guide: an organ of the People's School Society, devoted to extracurricular education and the national education of the Polish people]. 1909, s. 26 [in Polish].
33. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego [Educational Guide: an organ of the People's School Society, devoted to extracurricular education and the national education of the Polish people]. 1909, s. 34 [in Polish].
34. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego [Educational Guide: an organ of the People's School Society, devoted to extracurricular education and the national education of the Polish people]. 1909, s. 54 [in Polish].
35. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego [Educational Guide: an organ of the People's School Society, devoted to extracurricular education and the national education of the Polish people]. 1909, s. 49 [in Polish].
36. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego [Educational Guide: an organ of the People's School Society, devoted to extracurricular education and the national education of the Polish people]. 1909, s. 78 [in Polish].
37. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego [Educational Guide: an organ of the People's School Society, devoted to extracurricular education and the national education of the Polish people]. 1909, s. 79 [in Polish].
38. Przewodnik Oświatowy: organ Towarzystwa Szkoły Ludowej, poświęcony sprawom oświaty pozaszkolnej i narodowego wychowania ludu polskiego [Educational Guide: an organ of the People's School Society, devoted to extracurricular education and the national education of the Polish people], 1909, s. 81 [in Polish].